

ДЕТЕРМІНАНТНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СИМВОЛІЧНО-ЗНАКОВИХ СТРУКТУР ПОЛІТИКИ

Ільтьо Г.Ф.

кандидат політичних наук

доцент кафедри суспільних дисциплін Мукачівського державного університету

Розкрито механізми виникнення локально-актуального стану риторично-знакової системи. Встановлено закономірності співвіднесення риторичного знаку із політичним символом. Виявлено сталий зв'язок між смисловою інтерпретацією політичного символу та досвідом індивідуального переживання смислу буття людини.

Раскрыты механизмы проявления локально-актуального состояния риторично-знаковой системы. Установлены закономерности соотношения риторического знака с политическим символом. Выявлено постоянство связи между смысловой интерпретацией политического символа и опытом индивидуального переживания смысла бытия человека.

The article discloses the arising mechanisms of the local-actual condition of symbolic-token structures of politics. It ascertains the regular conformity of the rhetorical token and of the political symbol. The constancy of relation between meaningful interpretations of political symbol is examined in accordance with individual experience of reflection upon sense of human being.

Ключові слова: актуальний стан, акт вольового творення, ідентичність, «Я – Інший», трансцендентний вихід.

Метою цієї статті є дослідження принципів перетворення політичних символів на систему риторичних знаків політичної комунікації в структурах людської свідомості. Оскільки перетворення відбувається саме у структурах політичної свідомості людини, то й розв'язання проблеми перетворення політичного символу на риторичний знак залежить від розв'язання проблеми утворення перетворених форм та вимірів буття людини, зокрема виміру політичного. Такий політичний вимір моделює буття людини, відтворюючи у власній політичній риторично-знаковій системі окремі принципи, закони, механізми, унікальна конфігурація яких створює життя конкретної людини.

Риторично-знакова система політичної комунікації не є «дослівним» перекладачем, ретранслятором принципів людського буття. Будучи універсальною мовою передачі смислу в просторі політичного дискурсу, вона відтворює окремі властивості життя людини разом із принципами системоутворювальних символів, здатних структурувати простір політичної комунікації разом, а інколи і всупереч принципам життя людини, утворюючи в підсумку актуальний стан риторично-знакової системи. Наше завдання полягає в тому, щоб віднайти ці особливі механізми утворення політичного виміру життя людини в просторі політичної комунікації.

Природа людини складнопорядкова і багатовимірна. Якщо вважати людину чимось більшим, ніж матеріальним тілом, натомість наділити її низкою соціально-культурних означень, пріоритетність статусу яких для розуміння людської природи є беззаперечною, то належить звільнитись від хибного уявлення про те, що життя людини є лише зміною пасивних станів, які визначаються дією зовнішніх щодо неї законів.

Життя кожного члена суспільства підпорядковане певним принципам, а не законам. Принципи виступають визначниками або умовами визначення сутності індивіда, проте закони, які реалізують ці принципи, утверджуються як результат втілення індивідуальної волі людини у соціальні норми.

Такі норми, як встановлена Мною для Себе необхідність, є необхідною умовою перекодування подій політичної дійсності в події власного досвіду, перетворення політичних фактів у структури індивідуальної свідомості (тобто ідеться про процес «символізування»). І навпаки, відтворення структур власної свідомості в риторично-знаковій системі політичної комунікації є процесом протилежної спрямованості (його можна означити терміном «десимволізування») дозволяє об'єктивувати своє символічне «Я-політичне» в системі політичних відносин. При цьому відбувається розпредмечування принципів власного буття (у політичному його вимірі) у знаковій системі політики. А отже, цей діалектичний процес дає змогу в підсумку реалізації кожного свого етапу виявити актуальний стан риторично-знакової системи політики. При цьому такий «стан», з одного боку, вміщує принципи політичного виміру буття людини як свій внутрішній момент, з іншого – є зовнішнім щодо цього буття людини як інформаційне середовище та єдність низки умов самопізнання та самопереживання індивідом Самого Себе.

Отже, діалектика процесу символізування політичної дійсності та процесу формування актуального стану риторично-знакової системи політики (як результат процесу

десимволізування) є сутнісним виразником механізму народження символічного «Я-політичного» як особливого виміру буття людини.

Власне у процесі самонародження не самого буття людини, але окремих його вимірів (як-то політичного, наприклад) полягає суть людської природи. Людина не може зупинитись у своєму прагненні бути людиною, адже, залишаючись самою собою, тобто на рівні мудрості свого тіла та своїх почуттів, вона не досягає повноти буття людини і залишається на рівні фізіологічної мудрості примата, основа буття якого визначена морфологією еволюційних змін.

Людська сутність з'являється в індивіда не з фактом його народження, а із залученням світу позаприродного; не нарощенням біологічної досконалості його тіла, а з її запереченням, точніше, довизначенням цієї досконалості знову створеним предметно-смысловим світом символів та знаків. Ця «маска забутого буття» є складною діалектикою символу, втіленого в житті людини як принцип та розпредмеченого з досвіду переживання цього життя у формі знака як закону формування риторики систем соціальної комунікації.

Відтепер «Я» перетвориться на символічне «Я-політичне», прийнявши політичну дійсність не лише як середовище чи єдність низки умов здійснення цього «Я», але й як сутнісне означення самого себе. Саме сутнісне означення, адже символічне «Я-політичне» як перетворена форма буття людини в політичному вимірі є «Я-символічним» (а не психічним чи емпіричним). Відтак лише політична дійсність, як простір зосередження смислів, та воля людини, як джерело встановлення потрібних зв'язків, є двома однаково важливими складниками процесу символізування, результатом якого є творення символічного «Я-політичного». Символічне «Я-політичне» виступає учасником необхідних зв'язків і процесів риторично-знакової системи, яка, як структура свідомості людини, заміщає собою політичну дійсність. У цьому ж зазорі ми знаходимо прозорий механізм символізування політичної дійсності у структурах політичної свідомості людини.

По суті, йдеться про визначення принципів побудови риторично-знакової системи політичної дійсності й формулювання механізмів її пере-живання, тобто легітимації політики як кодифікованої системи символізації дійсності, здатної переводити політичні події в поле власного досвіду індивіда, з одного боку, і, перекодовуючи індивідуальні вольові імпульси людини, включати їх у загальний простір політичної комунікації. Останнє значення важливіше для нас з огляду на те, що людина інтерпретуючи події пере-живання власного життя в символах політичного виміру її буття, покладає цю інтерпретацію на символічну мову політичних знаків та політичних кодів, закладаючи координати майбутнього стану риторично-знакової системи політичної комунікації.

Такий механізм дає змогу інтеріоризувати зовнішні політичні означення людини, пояснюючи процеси не лише перетворення дійсності навколо людини через розпредмечування її людської сутності в діяльності, але й описуючи процес зміни самої людини, щонайменше її символічного «Я-політичного», даного в політичному вимірі її буття, яке опредмечує у власній самототожності політичні сутності первинно зовнішні щодо неї, зв'язок з якими встановлюється у процесі символізування (як до символів) та десимволізування (як до знаків) риторичної системи політичної дійсності мірою її відображення у свідомості людини.

Проведення подальшого дослідження передбачає, передусім, з'ясувати статус причинно-наслідкових зв'язків в системі відносин та відношень, необхідних у множинному світі багатосторонності буття людини (зчеплень, зв'язок, законів та меж їх реалізації, тобто закономірності). Оголити ці зв'язки повинна процедура аналітичного розчеплення людини, адже лише в цьому розчепленні можна знайти незамінне місце «Я» у складному й суперечливому нагромадженні подій політичної дійсності. Пропонуємо низку ключових питань, відповідь на які повинна привести нас до розуміння природи шуканого поняття. Наприклад, чи дані зв'язки детермінують волю людини з необхідністю закону, трансцендентного людській волі, або ж, навпаки, виступають узагальненим результатом активності людини? Чи такі закони (незалежно від їх природи та походження) варто розглядати як події поля політики чи як атрибут життя людини? Пропонуємо такі відповіді на ці та інші можливі запитання.

Виходимо з того, що єдині доступні нашому пізнанню закони, яким підкоряються явища та процеси соціальної природи – це закони нашого пізнання, а саме – закони логіки, які об'єднують та впорядковують усю множину виявлених фактів навколишньої соціальної дійсності, у нашому випадку політичної дійсності. Ця теза при докладнішому розгляді не викликає сумніву й оцінюється як очевидність [3]. Проте залишається відкритим питання про походження законів або, точніше, логічних послідовностей і причинно-наслідкових зв'язків, які в межах окремої теорії чи наукової парадигми наділяємо статусом закону. І справді, чи наша свідомість відкриває давно утверджені у світі закони, проникаючи у суть речей та

процесів, чи, можливо, людина в акті вільного творення встановлює певну залежність як достеменно істинну та необхідну.

Первинні закони наукового пізнання утверджуються на рівні теоретичного узагальнення статистично повторюваних фактів очевидної істинності відображених у досвіді дослідника, реалізуючи таким чином загальнологічний метод індукції. Це не єдиний можливий шлях, навіть ті з нас, для кого наука не стала ні професією, ні покликанням, спроможні навести численні приклади, коли закони тієї чи іншої галузі наукового пізнання переносилися з одного в інше предметне поле в готовому вигляді згідно з науковим методом аналогії, і лише за фактом такого перенесення ці закони утверджували свою істинність перевіркою на практиці, відповідно до принципу верифікації. Така ситуація особливо характерна для знання з міждисциплінарних галузей науки.

Утвердженню кожного закону передують первинна фіксація унікальної події. Отож можна стверджувати, що закони встановлюються, а не перебувають у трансцендентному світі сутностей, в очікуванні бути пізнаними [2]. Це нагадує процес зведення будинку, коли істинне місце та значення кожної цеглини не впливає з її власної природи, а стає зрозумілим лише по завершенні будівництва, коли загальна архітектура будівлі ділиться смыслом із кожним її елементом. Цей смисл полягає у відношенні частини до цілого.

Визначальними для процесу символізації політичної дійсності стають не кожні речі, залежності чи події, а лише ті з них, що органічно вписалися в актуальний стан риторично-знакової системи політичної комунікації, про інші система «забуває» як про моменти випадковості, якою сьогодні можна знехтувати.

Утім як саме тоді актуальний стан риторично-знакової системи політичної комунікації на кожній окремій стадії свого становлення співвідноситься з остаточною універсальністю законів та механізмів символізації політичної дійсності? Розв'язання цієї проблеми можна подати у наступній формі. Втілення визначення та розуміння смислу політичного символу – поліваріантні і множаться в кожному актуальному стані риторично-знакової системи політичної комунікації, будучи початком і кінцем індивідуального переживання символу в досвіді життя кожної людини, закриваючи універсальну глибину символу в обмеженій структурі риторично-знакової системи.

Такий процес, хоча й обмежує смислове навантаження символу, є єдиним способом його розуміння і визначення в досвіді життя людини, тобто є механізмом повернення символу в політичну дійсність. Не можна сподіватись на утвердження єдиного наскрізного для усіх можливих станів політичної дійсності адекватної і головне незмінної інтерпретації смислового наповнення символу в структурах риторично-знакової системи політичної комунікації. Кожний наступний актуальний стан риторично-знакової системи політичної комунікації замикає на собі усю універсальність смислу політичного символу, перетворюючи останній на знак, у формі якого політичний символ стає доступним досвіду індивідуального життя людини. Таке перетворення політичного символу на знак відбувається за реалізації системи принципів, які містяться саме і тільки в актуальному стані риторично-знакової системи політичної комунікації.

Отже, спостерігаємо взаємозумовленість, навіть більше, взаємопроникнення процесу символізації політичної дійсності, який детермінований принципами риторично-знакової системи політичної комунікації та процесу розпредмечування політичного символу в риторичний знак через призму актуального стану політичної дійсності.

Сформульована проблема взаємопроникнення процесів символізації політичної дійсності та перетворення політичного символу на знак не може бути розв'язана лише з уваги на природу чи то символу, чи знака. Адже і символ, і знак є принципово новими і не стійкими у своїй визначеності утвореннями, вони не містять жодної внутрішньої константи, яка дозволила б сформулювати закони переходу одного в інше і навпаки.

З позиції і символу, і знака закономірності виникнення нового стану риторично-знакової системи чи нової інтерпретації політичного символу витісняються за межі системи координат означеної рамками цього стану чи цієї інтерпретації. Власне закономірності таких перетворень містяться в певному зазорі, який не є послідовно чи хронологічно вкоріненим у сам процес. Такий парадоксальний зазор може бути описаний аристотелівським «раптом». Цей висновок проте не заперечує наявності власних принципів та законів розвитку політичної дійсності.

Проблема детермінування процесу символізації політичної дійсності та розпредмечування символу в риторично-знаковій системі політичної комунікації поставлена в контексті політичного виміру буття людини зовсім не випадково, а цілком закономірно. Адже неможливо пояснювати механізми протікання згаданих процесів лише на підставі їх внутрішніх принципів, тому можемо спрогнозувати, що саме місце та роль індивіда в цій

детермінації є основним чинником фактором пояснення механізмів символізації політичної дійсності.

«Раптове» виникнення локально-актуального стану риторично-знакової системи політичної комунікації в результаті розпредмечування політичного символу (формалізації його риторичного означення) в ході переживання символу в досвіді життя окремого індивіда встановлює певне відношення риторичного знака із політичним символом, виокремлюючи з універсальності смислу політичного символу певну обмежену, але цілісну структуру його значення, визначену системою принципів, що містяться в досвіді життя індивіда, а отже, хоч як це парадоксально, зумовлену конфігурацією структур самого актуального стану риторично-знакової системи політичної комунікації. Ці два акти є одночасні і незалежні від ціннісного сприйняття та від наслідків для політичної дійсності риторично-знакового означення політичного символу.

Звідси робимо висновок про те, що ані політичний символ, ані його розпредмечена форма – риторичний знак – не є ідеальною системою відліку, яка миттєво «схоплює» універсальність буття людини. Але є розмаїттям імовірних сценаріїв переживання людиною власного буття в політичному вимірі, які прописуються відповідно до принципів та механізмів, визначених всередині локально означеного актуального стану [6].

Важливо відзначити, що чітка послідовність, порядок, структура риторично-знакової системи (а надто її актуального стану) можливі тільки коли дивитися зсередини, де структуруючим чинником виступає смисл буття людини в його індивідуальному переживанні. Натомість за зовнішнього погляду такий смисл нерозрізняваний і цілковито втрачається. Звертаючись до рівня елементарних одиничних сутностей, які становлять основу досвіду кожного індивіда (будучи продуктами його власного життя), ми віднаходимо механізм жорстко структурованої «машини розвитку» з визначеним стилем (як форма законів), яка постає як «каркас», навколо якого здійснюються формоутворюючі вилучення досвіду (недоступні для раціонально-логічних схем). Цей же механізм стоїть за індивідуальними подіями, які вибудовуються в певні емпіричні послідовності. Він може визначатись як певний «топос» чи форма законів. Значення ж кожного окремого «контексту індивідуального переживання» встановлюється через визначення відношення між різними «контекстами індивідуального переживання» і понад усе завдяки їх взаємовпливу.

Людина цілком правомірно виступає центром тяжіння (висловлюючись мовою синергетики – «атрактором»), відповідно до якого визначаються усі факти політичної дійсності, обмеженої інтервалом актуальної континуальності дискретного стану риторично-знакової системи як не лише розпредмеченого смислу символу, але й вияву буття людини в політичному його вимірі.

Проблема континуальної єдності дискретних станів риторично-знакової системи політичної комунікації може і повинна бути розв'язана через вольову компоненту буття людини. Волю розуміємо як феномен саморегуляції суб'єктом своєї поведінкової та діяльній активності, що забезпечує векторну орієнтацію іманентних станів свідомості на об'єктивовану екстериорну ціль та концентрацію зусиль на її досягнення.

Ми стверджуємо, що у вольовому акті суб'єкт об'єктивує (через усвідомлення своїх потреб), легітимізує (на підставі реалізації вибору) та санкціонує як цілі суб'єктивне бажання, конституційоване в цьому процесі як об'єктивно реалізована ціль діяльності, що виступає, з одного боку, результатом рефлексії над потребою, з іншого – прогностичним образом майбутнього результату. Ядром вольового акту є усвідомлення ціннісного змісту та особистої значущості сформульованої цілі, її відповідності чи не відповідності особистим ціннісним параметрам життя людини в політичному її вимірі.

Допускаємо, що акт вольового напруження втримує у єдності процес символізації політичної дійсності та розпредмечування політичного символу в риторичний знак, а також в акті цілепокладання чи прогностичного передчуття очікуваного результату визначає механізм актуалізації окремого стану риторично-знакової системи з цілого простору політичної комунікації. Водночас привноситься момент суб'єктивного переживання в індивідуальному досвіді, який і забезпечує континуальність дискретних станів риторично-знакової системи.

Отже, в акті вольового напруження утверджуються закономірності механізму становлення майбутніх станів риторично-знакової системи через об'єктивацію інтуїтивного переживання людиною власного життя в політичному вимірі та іманентних станів її свідомості, втілених у політичних символах. Так, воля людини постає як особлива сила, яка, будучи винесена за рамки політики, залишаючись для політики трансцендентальним фактором детермінації, утверджується самим актом вольового напруження людини і лише згодом, цілком сформованою транслюється на різні виміри буття людини (зокрема й політичний) як визначальний принцип.

Завдяки діяльній складовій вольового напруження, воля невіддільно від себе «тут» ангажує моє життя і відтворює себе «там» (у різних вимірах та різних риторичних знакових системах), при цьому не в порядку послідовної зміни станів, а вкладенням і взаємопроникненням одного виміру (наприклад, політичного) чи актуального стану (наприклад, риторично-знакової системи) в інші виміри чи стани, а значить продовжує «Мене» в структурах «там», інтегруючи в загальну суспільну систему соціальних дискурсів.

При цьому, не варто заперечувати той факт, що світ не складається суто зі станів людської свідомості або ж переживання особою якогось внутрішнього моменту самої себе, адже навколишня дійсність не вичерпується об'єктиваціями таких внутрішніх станів людини. Навколишня дійсність тому і «навколишня», що є зовнішньою щодо індивіда, зрештою, тому і «дійсність», оскільки є дійсною незалежно від нас. Раніше ми стверджували, що справжнє буття не має підстав у світі, тепер маємо визнати, що не існує жодного іншого буття, крім нашого власного, або ж, що закони світу не утверджуються нашою волею в акті вольового напруження. Тоді, по-перше, як утворюється «зазор» між дискретними станами і, по-друге, як людина в акті вольового напруження утримує цілісність й необхідність законів, завдяки яким можна визнати у множині дискретних станів ланки єдиного ланцюга, об'єднаного єдиним механізмом чи логікою?

Насправді, суперечності немає, адже політична реальність, як специфічний вимір буття людини, містить як власний внутрішній момент людини не як матеріальне тіло, людину в її тілесності, а як принципово символічне за своєю природою «Я-політичне», як визначену закономірність становлення та функціонування виміру буття, а не самого буття!

Ця символізація людини є необхідною умовою для утвердження в акті вольового напруження законів політичної реальності та об'єднання їх у внутрішньогармонійну систему, яка в сумі дає несуперечливу, цілісну політичну реальність.

Про політичну реальність ми можемо говорити лише символічно, адже навіть потрапивши до неї (тобто увівши себе як момент політичної реальності та реальність як визначник нашої ідентичності), ми й надалі є природними істотами, а отже, політична реальність для нас залишається тільки виміром, природа якого принципово символічна.

Очевидно, що життя людини складається з численних вимірів її буття, і якщо кожен із цих вимірів утворений, з одного боку, буттям людини, а з іншого – специфічними особливостями реальності, в якій втілюється цей вимір людського буття, то правомірно виникає питання, що потребує додаткового роз'яснення, – звідки беруться унікальні характеристики цієї перетвореної форми буття людини – символічного «Я-політичного», на чому ґрунтується розрізнення унікального досвіду окремих індивідів, які формують специфічно-неповторну риторично-знакову систему політичної комунікації та інтерпретації політичної дійсності в межах досвіду власного життя. Інша частина цього ж питання – чи така унікальність є стала або ж постійно змінювана і що, власне, забезпечує таку сталість або ж змінність?

Символічне «Я-політичне» з'являється як залишок процесу переходу від однієї структури актуального стану риторично-знакової системи політичної комунікації до іншої. Адже процес розпредмечування політичного символу в риторичний знак відбувається у просторі індивідуального досвіду людини, коли ж безперервний ряд дискретної змінюваності актуальних станів риторично-знакової системи політичної комунікації цілковито змінює політичну реальність, у свідомості людини залишається надлишок унікальних нашарувань індивідуального досвіду переживання політичних символів, досвіду політичної комунікації, досвіду інтерпретації різних станів політичної реальності тощо. Власне ці відкладення, які людина набуває упродовж життя, частково діляться з іншими через комунікацію (щоправда, завжди не до кінця контролюючи цей процес, адже спілкування опосередковане риторично-знаковою системою та обмежене власним досвідом іншого учасника політичної ієрації), такі відкладення і становлять символічне «Я-політичне» людини. Таке символічне «Я-політичне» є між-відношенням буття людини та політичної дійсності і позначає простір їх взаємопроникнення.

Тому людина, формуючи власний символ «Я-політичного» та беручи участь у формуванні політичної реальності, у просторі цієї політичної реальності виступає творцем самої себе в кожних нових умовах: символічне «Я-політичне» – все те, що від мене для себе мною ж створено, це акт вільного творення. При цьому такий акт вільного творення формує новий актуальний континуальний стан риторично-знакової системи в результаті дискретного «стрибка» від попереднього актуального стану, який тієї ж миті перестає існувати, втрачаючи ознаку актуальності. Актуальний стан риторично-знакової системи політичної комунікації обернений сам до себе, всередину себе і лише там шукає підстави для власного утвердження. Так, у центрі такого стану є символ «Я-політичного», але це лише внутрішній момент самого актуального стану, його локальна структура!

Аби усвідомити, в який спосіб актуальний стан риторично-знакової системи політичної комунікації впливає на формування символу «Я-політичне», коли сам символ «Я-політичне» є визначальним чинником формування риторично-знакової системи маємо дещо глибше розглянути «акт вільного творення».

Зрозуміти природу «акту вільного творення», або «творчої дії», можна лише через логіку **відтворення узаконеної волі** людини або вільного творення необхідного. Адже лише скінченні написання нескінченного породжують формульовані явища (як, наприклад, що добре знав уже Монтень, – справедливість можлива лише після закону) [1].

Для ілюстрації звернімося до прикладу, який використав автор: суть проблеми в тому, що не можна виводити існування закону з якоїсь причини в минулому і звідти продовжувати лінію його існування дотепер і надалі аж до виникнення граничної ситуації повного розпаду, спричиненої втратою легітимності. Закон має своєю причиною *causa efficiens* – діючу причину, яка *передуює* закону в *теперішньому*.

Ключ до розуміння останнього твердження полягає в усвідомленні того, що хронологічно вони одночасні – діюча причина та її ефект (закон), оскільки закон не може виникнути без розуміння справедливості, а справедливість не можна зрозуміти без закону (бо «...лише скінченні написання нескінченного породжують формульовані явища»). Проте сутнісно первинною є діюча причина, а її ефект є похідним від неї. Їх також не можна ототожнювати чи з'єднувати в одне. Водночас закон не може існувати самостійно, адже, будучи позбавлений діючої причини, він втрачає не лише телеологічну, а й онтологічну основу свого існування, тобто перестає бути законом [1, 64–65].

Отже, «акт вільного творення», або ж, як ми його ще позначили, «творча дія», можлива лише в мить зміни дискретних станів риторично-знакової системи політичної комунікації, коли закони недовизначені, а явища не сформульовані, в цей момент і в цьому місці в «акті вольового напруження» існування утверджується як одиничність.

Таке трактування механізму символізації політичної дійсності має доповнюватись розумінням того, що політичний символ проявляється лише у «відношеннях», які артикулюються через систему складно організованих знаків і де смисл знака не обмежується референцією означуваного предмета, а водночас вказує й на інший смисл, який може розкритись лише всередині та за допомогою першого смислу.

Ми підступили до кульмінаційної стадії нашого дослідження, а саме – визначення механізмів формування ідентичності символічного «Я-політичного» у вимірі символічно-знакових структур політики. Розв'язання проблеми ідентичності зобов'язує нас встановити чітку кореляцію політичної ідентичності особи із символічними структурами політики (політичними символами та риторично-знаковою системою політичної дійсності).

Наголосимо, – трактування механізму символізації політичної дійсності має доповнюватись розумінням того, що політичний символ проявляється лише у «відношеннях», які артикулюються через систему складно організованих знаків. Ірреферентний за своєю суттю політичний символ набуває завершеної форми знака-референта через механізми індивідуального переживання в досвіді життя людини. Такий знак-референт позначає в комунікативному просторі не тільки, або навіть не стільки, політичний символ, скільки інтерсуб'єктивне трактування його смислу, яке утверджується в комунікативному просторі міжособистісної взаємодії.

При цьому, плюральність трактувань знаку, трактувань можливих і дійсних (тобто реалізованих у просторі міжособистісної комунікації) може настільки ускладнюватись або розмиватись, внаслідок розмиття політичної ідентичності особи, що знак-референт може втратити власну референційність. За таких умов знак втрачає уніфіковане, прийняте в рамках спільноти тлумачення і перетворюється на чинник руйнування риторично-знакової системи політичної дійсності. Разом з тим марно сподіватись на перетворення такого знака на символ, який є значною мірою самодостатній у власній смисловій визначеності, байдуже чи ця смислова визначеність буде потенційно-можлива чи актуалізована в реальних політичних інтеракціях.

Можемо твердити, що знак, який втрачає власну референційність, стає деструктивно ірреферентним без жодної можливості до утвердження самореферентності, яка б, за аналогією до політичного символу, могла започаткувати інший актуальний стан символічної структури політичної дійсності. Імовірність втрати знаком його референційності значно зростає в спільнотах, де, по-перше, відбувається руйнування політичної ідентичності особи; а отже, по-друге, втрата принципу системності суспільних зв'язків, і передусім – комунікативних каналів; по-третє, руйнування символічних структур політичної дійсності, що свідчитиме про більш масштабні деструктивні процеси, як-то розмиття самоідентичності соціальності як такої, тобто втрату її національної, історичної, культурної, релігійної тощо означеності.

Відтак, поняття ідентичності символічного «Я-політичного» є базовим питанням у проблемі референційності політичного знака та цілісності риторично-знакової системи політичної дійсності.

Визначення ідентичності (відмінності у своїй одиничності) вимагає визнання подібності об'єктів у певних спільних розрізненнях та опозиціях, тобто визнання їх розрізнюваності (адже немає тотожності без розрізнення, яке завжди «всередині» тотожності, так само як і нема розрізнення, «всередині» якого не було б тотожності, – інакше всі об'єкти перетворилися б на той самий предмет). У такому разі розкриття Самості відбувається в її співвіднесеності з «Іншим», тобто «Я» завжди визначається в точках незбіжності із самим собою, у його ідентифікаціях з «Іншим».

Ідентичність не може бути зафіксована як реальність, вона протяжна у своїй проблемності. Людина не може довільно утверджувати власний символ «Я-політичного» в «акті вільного творення», її ідентичність задається, з одного боку, завершеністю, замкненістю актуального стану риторично-знакової системи політичної дійсності (тобто соціально-політичного ареалу її існування), з іншого – вона може бути реалізована лише в межах доступного інтерсуб'єктивного діалогу-комунікації.

Людина проектує себе в інтерсуб'єктивний горизонт міжіндивідуальних інтеракцій, отримуючи «гарантію» своєї ідентичності від «Іншого». Іншими словами, моя ідентичність може бути виявлена лише в процесі взаємодії «Я – Ти» і лише у факті визнання «Іншим».

Якщо самоідентичність є здатністю конструювати своє буття (мається на увазі перетворена форма або символічний вимір) у співвіднесеності з «Іншим» з позиції власного (відповідального) вибору, то вона із необхідністю передбачає співвіднесеність іще з двома аспектами (як умовами реалізації): по-перше, самовизначення (простір вибору позицій, цілей, засобів, тобто простір свободи вільного творення); по-друге, вихід за межі себе та (або) самовизначення себе «ззовні», що передбачає закріплення, утвердження себе в ролі суб'єкта творення/відтворення риторично-знакової системи політичної дійсності, а отже, і символічних структур політики.

Що означає «вийти за межі себе»? По суті, це передбачає заміну методологічного принципу іманентності принципом трансцендентності. Побудований на такій методологічній основі концепт політичного символу визначатиметься на вістрі розрізнення творення/відтворення риторично-знакової системи політики або символізування/десимволізування політичної дійсності, виходячи з індивідуального досвіду самоідентичного суб'єкта.

Концентрація, зосередження суб'єктних напружень «Я» на самому собі, своєму символічному «Я-політичному» безпосередньо у свободі свого актуального стану риторично-знакової системи політичної дійсності, свободі, що ґрунтується на факті виникнення існуючого всередині анонімного існування, передбачає як можливий наслідок незмінність «Я», прив'язаного до самого себе і водночас відстороненого від усього світу. Трагічність усамітненості існування полягає не в тому, що вона означає втрату «Іншого», а в тому, що існування набуває патологічної залежності від власної ідентичності як принципово іманентної само значущості [5, 109–111]. Подолати таку усамітненість, запобігти її утвердженню в процесі визначення ідентичності означає досягнути присутності в риторично-знаковій системі, отримати право на творення структур цієї системи, через відтворення «точок інтенсивності» в «акті вільного творення».

Свобода Суб'єктності є усвідомленням влади як можливості вийти за межі себе в акті утвердження «Я-політичного». Проте це ще не свобода утвердження ідентичності, а лише свобода початку, необхідна для «усамітненості», тобто «незалежності» в стані передвибору. Сам вибір можливий лише після звільнення «Суб'єкта» від самого себе, тотальності власного «Я», тобто в момент, коли усвідомлюється та переживається потреба в трансцендентному, шлях до якого пролягає через заперечення свого «Я». Потреба у трансцендентному постає як прагнення до «іншості», що є відмінним від буття, але яке утримується у відношенні з буттям.

Вимогам трансцендентного засобу утвердження ідентичності поза собою в політичному вимірі найбільше відповідає поняття політичного знаку, яке за сутністю передбачає звернення до «Іншого». Політичний знак дає змогу утворити складну й динамічну систему комунікативних нашарувань у процесі утвердження ідентичності, трансцендентна орієнтованість якої мала б зруйнувати цілісність символічного «Я-політичного» і розірвати зв'язок між буттям (як іманентно усамітненою самототожністю) та перетвореною формою буття, представленою в політичному вимірі риторично-знакової системи. Оскільки покладання власної ідентичності на систему політичних знаків – єдиний спосіб, що дозволяє «Я» утвердитись у формі перетвореного буття «Ти Собою», на противагу до «Я сам», завдяки чому «Я» може стати іншим «Самому Собі».

По суті, утверджена наново у структурах риторично-знакової системи політичної дійсності ідентичність особи (у процесі трансцендентного виходу за межі себе) зберігає свою самототожність через встановлення відношення з «Іншим», тобто зовнішнім щодо мене, яке, тим не менше, є «Я сам». Іншими словами, ідеться про продовження мене у формі політичної знакової системи, яка є «Іншим», тобто відмінна від мене подібність мені, завдяки чому я, у пошуках шляхів утвердження ідентичності, можу звертатись до «Себе» в рамках механізму векторно-комунікативної орієнтації на «Іншого».

Література

1. Мамардашвілі М. К. Картезіанські роздуми / М. К. Мамардашвілі. – К. : Стилос, 2000. – 311 с.
2. Мамардашвили М. К. Стрела познания: набросок естественноисторической гносеологии / Мераб Константинович Мамардашвили ; Ю. П. Сенокосов (ред.). – М. : Языки русской культуры, 1996. – 304 с.
3. Мамардашвили М. К. Эстетика мышления / Мераб Константинович Мамардашвили. – М. : Москов. шк. полит. исследований, 2000. – 414 с.
4. Межуев В. М. Проблемы современности в контексте модернизации и глобализации / В. М. Межуев // Полития. – 2000. – № 3. – С. 21–32.
5. Модусы времени: социально-философский анализ: сб. ст. / под ред. И. В. Кузина. – СПб. : Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2005. – 229 с.
6. Мосс М. Общества. Обмен. Личность: Труды по социальной антропологии / Мосс Марсель ; РАН. Институт этнологии и антропологии им. Н. Н. Миклухо-Маклая ; А. Б. Гофман (пер.). – М. : Восточная лит., 1996. – 360 с.